

İDARİ YARGIDA DURUŞMANIN ADİL YARGILANMA HAKKI AÇISINDAN İNCELENMESİ

EXAMINATION OF HEARING IN TERMS OF RIGHT TO A FAIR TRIAL IN THE ADMINISTRATIVE JURISDICTION

Memduh OCAK*

Özet: Türk idari yargı sisteminde yazılılık ilkesinin geçerli olmasının bir sonucu olarak, duruşmaya ilişkin yasal düzenlemeler, oldukça dar kapsamlı ve yoruma açıktır. Bu düzenlemelerin uygulamada katı ve taraflar açısından sınırlayıcı bir şekilde yorumlanmasıyla, idari yargıda duruşma, çoğu zaman kendisinden beklenen faydayı verememektedir. Şüphesiz ki duruşma, tüm yargı sistemlerinde olduğu gibi, idari yargıda da gereksiz bir aşama değildir. Aksine, adil yargılanma hakkı kapsamında bu aşamanın varlığı, neredeyse bir zorunluk olarak görülmektedir. Bu nedenlerle yapılacak düzenlemeler ve mahkeme kararlarıyla oluşturulacak uygulama değişiklikleri ile idari yargıda duruşmanın yargılamanın aydınlanmasına ve kişilerin adil yargılanma hakkına hizmet edecek şekilde düzenlenmesi ve uygulanması yerinde olacaktır.

Anahtar Kelimeler: İdari Yargı, Duruşma, Adil Yargılanma Hakkı, Tanık, Sözlü Yargılama Usulü

Abstract: As a result of the validity of the writing principle in Turkish administrative jurisdiction system, the legitimate regulations for hearing are quite limited and open to interpretation. In consequence of the strict and restrictive interpretation of these regulations in practice, the hearing in the administrative judiciary does not meet, in most cases, the expected benefits. The hearing without doubt, is not an unnecessary phase in administrative jurisdiction as in all judicial systems. On the contrary, the existence of this phase in the right to a fair trial is almost considered to be a necessity. For these reasons, by regulating and implementing the amendments to be made by the court decisions, it will be appropriate to have the hearing regulated and implemented in order to clarify the proceedings and to serve to the right to a fair trial of the individuals in the administrative jurisdiction.

Keywords: Administrative Jurisdiction, Hearing, Right to a Fair Trial, Witness, Spoken Trial Procedure

* Avukat, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kamu Hukuku Doktora Öğrencisi, memduhocak@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5287-678X, Makale Gönderim Tarihi: 17.04.2019, Kabul Tarihi: 19.04.2019

GİRİŞ

Yürürlükteki hukuku somut olaya uygulayacak olan hâkimin, olayı tüm yönleri ile tahlil edebilmesi, buna göre bir kanaate varması ve bu kanaat doğrultusunda yargılamayı sonuçlandırması gerekmektedir.¹ Duruşma evresi, bu kanaatin doğru şekilde oluşmasına hizmet edecek en önemli araçlardan biridir. Hâkim, duruşmada edindiği bilgiler ve izlenimler neticesinde somut olayla ilgili bir yargıya varacak ve buna göre uygulayacağı hukuku belirleyecektir. Gerçeğe ulaşmada, tarafların iddialarını ve delillerini bizzat kendi ağızlarından dinlemenin önemi yadsınamaz. Bununla ilgili olarak John Stuart Mill, hakikate ulaşmada, delilleri, o delillere inanan, onları müdafaa eden ve onlar için ellerinden gelenin azamisini yapan kimselerin ağzından dinlemenin önemini vurgulamış ve hakikati yalnızca, münakaşanın her iki tarafını tarafsızlıkla dinlemiş ve her iki tarafın sebeplerini en kuvvetli bir ışık altında görmeye gayret etmiş olanların bileceğini dile getirmiştir.²

Duruşma yargılamanın aydınlanmasına hizmet etmenin yanında, Anayasa'nın 36. maddesinde geçen tabirle, iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkının gerçekleşmesine aracılık eden meşru vasıta ve yollardan biridir. Bizzat uyuşmazlığı çözecek olan yargılama makamları önünde, sözlü olarak savunma yapmanın veya iddialarını dile getirmenin etkisi yadsınamaz.³ Bu etki ve güç düşünüldüğünde, sözlü aşamanın yargılamanın içinden sökülüp çıkartılması veya kendisinden beklenen faydayı sağlayamayacak şekilde tırpanlanması, kimi hallerde en açık tabiriyle meşru bir yargılamayı ortadan kaldıracaktır. Bu nedenlerle özellikle kişiler üzerinde ağır yaptırım uygulanması ihtimali olan ceza yargılamasının kovuşturma evresinde sözlü yargılama uygulamasının benimsenmiş olduğunu görmekteyiz.⁴

¹ Ernst E..Hirsch, Pratik Hukukta Metod, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 3.Baskı, Ankara 1978.,s.5-7.

² John Stuart Mill, Hürriyet, MEB yayınları, Ankara 1988.s.69-70.

³ Sözlü savunma o kadar etkili bir aşamadır ki, bundan neredeyse iki bin beş yüz yıl önce ünlü filozof Sokrates'in ölümüne mahkûm olmadan önce yapmış olduğu sözlü savunma, bugün hala ününden bir şey kaybetmemiş, öğrencisi Platon tarafından sonradan kaleme alınan ve kitaplaştırılan bu sözlü savunma, çağlar boyu en çok okunan metinlerden biri olmuştur.

⁴ 5271 sayılı Ceza Muhakemeleri Kanunu'nun 175. maddesine göre, iddianamenin kabulüne karar veren mahkeme ilk iş olarak duruşma günü verir.

Türk idari yargı sisteminde geçerli olan yazılı yargılama usulü⁵ ve evrak üzerinden inceleme uygulamasının⁶ bir sonucu olarak, duruşmaya istisnai olma özelliği atfedilmiş ve sınırlandırma noktasında, adli yargıdaki düzenlemelerin ve uygulamanın daha ilerisine gidilmiştir.⁷ Bu durum, duruşmaya ilişkin yasal düzenlemelerin yetersiz, eksik ve yoruma açık olması sonucunu doğurmuş; bu eksik düzenlemelerin mahkemelerce dar bir şekilde yorumlanmasıyla da, bu sınırlandırmalar, uygulamada kendini daha katı bir şekilde göstermiştir. Bugün için idari yargı organlarınca duruşma bir yük, bir prosedür olarak görülmekte, bu haliyle davanın aydınlanmasına hizmet etmemektedir. Taraflar açısından ise bu safha çoğu zaman beyanlarının mahkemece önemsenmediğini hissettikleri, bu nedenle yargılamaya olan güvenlerinin azaldığı bir aşama olmaktadır. Tüm bu sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde, getirilen bu kısıtlamaların idari yargılamanın sıhhati açısından bir zorunluluk mu, yoksa bir keyfiyet mi olduğu sorusu ve bu sınırlandırmaların adil yargılanma hakkı çerçevesinde bir sakınca arz edip etmediği konusu tarafımızca tartışılmaya değer bulunmuştur. Tüm idari davalar, adil yargılanma hakkının düzenlendiği AİHS'nin 6. maddesi kapsamında kalmasa da, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nce idari yargı içerisinde görülen birçok dava bu madde içerisinde değerlendirildiğinden, idari yargıda duruşmanın bu hak açısından incelenmesi çalışmamızın konusu yapılmıştır.⁸

Çalışmamızda öncelikle duruşmanın adil yargılanma hakkı ile bağlantısından bahsedilecek; sonrasında idari yargı usulünde yer alan duruşma ile ilgili düzenlemelere ve bu düzenlemeler doğrultusunda idari yargıda duruşmanın tartışılmaya değer bulunduğu kısımlarına değinerek çalışmamıza son verilecektir.

⁵ Yasal düzenlemede yazılı yargılama usulünün geçerli olduğu düzenlenmekle birlikte, duruşmanın istisnai olarak da var olması, doktrinde Türk idari yargı sisteminin karma sistem olarak değerlendirilmesine de yol açmaktadır. bkz. Sıddık Sami Onar, *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, İsmail Akgün Matbaası, 3. Baskı, İstanbul 1966, Cilt III, s.1936,1937,1985.

⁶ 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun m.1/2 hükmüne göre "Danıştay, bölge idare Mahkemeleri, idare mahkemeleri ve vergi mahkemelerinde yazılı yargılama usulü uygulanır ve inceleme evrak üzerinde yapılır."

⁷ Gürsel Kaplan, "İdari Yargılama Hukukunda Sözlülük Usulü Ve Tanık Dinlenilmesi Hakkında Kısa Değerlendirme" *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, İstanbul 2004, S.13.1, s.33-46.

⁸ Nuala Mole, Catharina Harby, *Adil Yargılanma Hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesi'nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2005, s.12.

I. DURUŞMANIN ADİL YARGILANMA HAKKIYLA İLİŞKİSİ

Anayasa'nın "Hak Arama Hürriyeti" başlıklı 36. maddesinin 1.fıkrasında yer alan "*Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.*" şeklindeki düzenleme ile adil yargılanma hakkı, tüm yargı organlarında taraf olan kişiler için anayasal olarak güvence altına alınmıştır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin "Adil Yargılanma Hakkı" kenar başlıklı 6. maddesinin 1. fıkrası "*Herkes medeni hak ve yükümlülükleri ile ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamalar konusunda karar verecek olan, kanunla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından davasının makul bir süre içinde, hakkaniyete uygun ve açık olarak görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar alenî olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veya aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir.*" şeklindedir. Maddede geçen "davanın açık olarak görülmesini isteme hakkı" tabirinden, kişilerin taraf oldukları davalarda, açık bir duruşma yapılmasını isteme hakkına sahip oldukları anlaşılmaktadır.⁹ Açık bir duruşmanın gerçekleştirilmesini isteme hakkı, yargılama usullerinde kişilerin kendilerini sözlü olarak ifade edebildikleri bir yargılama safhasının varlığını zorunlu kılmaktadır.¹⁰ Yargılamanın bu şekilde gerçekleşmesi, yargılamanın gizli yürütülmesini önlemekte ve mahkemenin, kamunun ve tarafların denetimini üzerinde hissetmesi nedeniyle keyfi karar vermesinin önüne geçmektedir.¹¹

AİHM, birçok kararında, duruşma yapılmasını gerektirmeyecek istisnai haller dışında, özellikle ilk derece mahkemesinde, kişilere söz-

⁹ A.Şeref Gözübüyük, Feyyaz Gölcüklü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Turhan Kitabevi, 11. Baskı, Ankara 2016, s. 313.

¹⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 12.11.2002 tarih ve 28394/95 Başvuru nolu Döry/İsveç kararı, <https://hudoc.echr.coe.int>, (Erişim: 11.10.2018).

¹¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 12.04.2006 tarih ve 58675/00 Başvuru nolu Martine/Fransa kararı, <https://hudoc.echr.coe.int>, (Erişim: 08.10.2018). "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 6. madde Rehberi, Adil Yargılanma Hakkı (Medeni Hukuk Yöntü) s.44, www.echr.coe.int (Erişim: 06.10.2018).

l  duruşma (oral hearing) hakkı verilmesi gerektiği yolunda hüküm kurmuştur.¹² Somut olayın özellikleri, davanın tarafı olan ülkelerin i  hukuku ve davanın niteliğini göz önünde bulundurarak farklı nite- likte kararlar verdiği de görülmektedir.¹³ Yılmaz/Türkiye kararında *“H k met’in de altını çizdiği gibi, Türk hukukunda idari yargılamaların esas itibariyle yazılı yargılamalar olduğunu ve ayrıca başvuranın yürürlükteki iç hukuk düzenlemeleri çerçevesinde ihtilaflı yargılamanın her aşamasında du- ruşma talep etme imk nının olduğunu tespit etmektedir. Oysa ilgili şahsın böyle bir talepte bulunmadığı açıkça görülmektedir.”* gerekçesiyle ilgili ta- raf a talep olmadığı için duruşma yapılmamasını sözleşmeye aykırı bulmamıştır.¹⁴ AİHM yine bir başka kararında *“Duruşma yapılmama- sıyla ilgili olarak, bunun gerekli olup olmadığına karar vermek yetkisi ulusal mahkemelerde olsa da, başvurucular duruşma yapılmasını talep etme konu- sunda herhangi bir engelle karşılaşmamışlardır. İdari yargı organları duruş- ma talebini incelemiş ve ret kararlarını gerekçelendirmişlerdir. Başvurucular tezlerini yazılı olarak uzun uzadıya sunma ve karşı tarafın iddialarına cevap verme olanağını bulmuş olduklarından adil yargılanmanın gerekleri yerine getirilmiştir. Dolayısıyla duruşma yapılmamasından kaynaklanan bir 6. mad- de ihlali yoktur.”* denilerek, somut davada duruşma yapılmamış olma- sının 6. maddenin ihlali sonucunu doğurmayacağına hükmetmiştir.¹⁵

Anayasa Mahkemesi de AİHM ile benzer şekilde, kararlarında genel olarak yargılamanın duruşmalı ve aleni yapılmasının önemini vurgulamakta; ama bazı istisnai hallerde (usul ekonomisi ve iş yükü- n n azaltılması gibi) duruşma yapılmadan da karar verilebileceğine hükmetmektedir.¹⁶

¹² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin 17.05.2001 tarih ve 45835/99 Başvuru nolu Hesse Anger ve Anger/Almanya kararı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin 08.02.2005 tarih ve 55853/00 Başvuru nolu Miller/İsveç kararı <https://hudoc.echr.coe.int>, (Erişim: 11.10.2018).

¹³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin 08.02.2005 tarih ve 55853/00 Başvuru nolu Miller/İsveç kararı <https://hudoc.echr.coe.int>, (Erişim: 11.10.2018).

¹⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin 30.09.2008 tarih ve 37829/05 Başvuru nolu Melek Sima Yılmaz/Türkiye kararı, <https://hudoc.echr.coe.int>, (Erişim: 08.10.2018).

¹⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin 19.04.2007 tarih ve 63235/00 Başvuru nolu Vilho Eskelinen ve diğerleri/Finlandiya kararı, <https://hudoc.echr.coe.int>, (Erişim: 08.10.2018).

¹⁶ “Anayasa’nın 36. maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkının temel unsurlarından birisi de Anayasa’nın 141. maddesinde düzenlenen yargıla- manın açık ve duruşmalı yapılması ilkesidir. Yargılamanın açıklığı ilkesinin ama- cı adli mekanizmanın işleyişini kamu denetimine açarak yargılama faaliyetinin

Yukarıda bahsedilen düzenlemeler ve kararlar ışığında, duruşmanın adil yargılanma hakkı açısından önemli bir evre olduğu görülmektedir.¹⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 6. maddesinin 1. fıkrası gereğince, yargılamada öncelikle, kişilerin açık bir duruşmayı talep etmelerine imkân verilmelidir. Bu evrenin gerçekleşmesi halinde ise, tarafların duruşmada kendilerini tam anlamıyla ifade edebilmeleri, delilleri özgürce tartışabilmeleri ve duruşmanın açıklık ilkesine uygun bir şekilde gerçekleşmesi gerekmektedir. Şüphesiz ki, yargılamada kişilerin duruşma talep etmelerinin engellenmesi veya duruşma talep etmeleri halinde, bu taleplerinin yerinde olmayan gerekçelerle reddedilmesi, Anayasanın 36. maddesinde düzenlenen hak arama hürriyeti-ne ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkına aykırı bir durum teşkil edecektir.

II. MEVZUAT HÜKÜMLERİNDE DURUŞMA

İdari yargı mevzuatımızda, duruşma ile ilgili en temel ve neredeyse tek düzenleme, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda yer almaktadır. İYUK'un 17. maddesinde, iptal davalarında ve değeri belli bir miktarın üzerinde olan tam yargı ve vergi davalarında, taraflardan birinin istemi üzerine duruşma yapılacağı düzenlenmiştir. Yine aynı maddede, temyiz ve istinaf aşamalarında duruşma yapılmasının tarafların istemi ve mahkeme kararına bağlı olduğu düzenlenmiştir. Bunun dışında mahkemece, yargılamanın her aşamasında, dava değerine bakılmaksızın re'sen duruşma yapılmasına karar verilebilecektir. 17. maddenin devamında duruşma talebinin dava dilekçesi ile cevap ve savunmalarda yapılacağı, duruşma davetiyelerinin duruşma gününden en az 30 gün önce taraflara gönderileceği düzenlenmiştir.

saydamlığını güvence altına almak ve yargılamada keyfiligi önlemektir. Bu yönüyle hukuk devletinin en önemli gerçekleştirme araçlarından birisini oluşturur. Özellikle ceza davalarında yargılamanın duruşmalı ve aleni yapılması silahların eşitliği ilkesinin ve savunma haklarının güvencesini oluşturur. Ancak bu her türlü yargılamanın mutlaka duruşmalı yapılması zorunluluğu anlamına gelmez. Adil yargılama ilkelerine uyulmak şartıyla usul ekonomisi ve iş yükünün azaltılması gibi amaçlarla bazı yargılamaların duruşmadan istisna tutulması ve duruşma yapılmaksızın karara bağlanması anayasal hakların ihlalinin oluşturamaz." Anayasa Mahkemesi, 17.09.2013 tarih, 2013/664 Başvuru numaralı karar, <http://kararlar-yeni.anayasa.gov.tr>, (Erişim: 16.10.2018).

¹⁷ Müslüm Akıncı, "İdari Yargıda Duruşma" *Terazi Hukuk Dergisi*, Ankara Eylül 2010, S.49, s.128-130.

Görüldüğü üzere kanun koyucu 17. maddede, duruşma öncesinde tarafların hazırlık yapabilmeleri amacıyla, duruşma davetiyelerinin duruşma gününden en az 30 gün önce taraflara gönderileceğini düzenlenmiştir. Buradaki 30 günlük sürenin başlangıç tarihi olarak, postaya veriliş tarihinin mi, yoksa taraflara tebliğ tarihinin mi esas alınacağı noktasında doktrinde fikir ayrılıkları yaşanmaktadır. Biz burada, tebliğat tarihinin öngörülmesinin güç olması ve kanunda belirtilen sürenin “en az” olarak düzenlenmiş olması nedeniyle, esas alınacak tarihin, postaya veriliş tarihi olması gerektiğini düşünmekteyiz. Danıştay da kararlarında bu şekilde hüküm kurmaktadır.¹⁸

İYUK’un 18. maddesinde duruşma ile ilgili şu düzenlemelere yer verilmiştir: *“Duruşmalar açık olarak yapılır. Genel ahlakın veya kamu güvenliğinin gerekli kıldığı hallerde, görevli daire veya mahkemenin kararı ile duruşmanın bir kısmı veya tamamı gizli olarak yapılır. Duruşmaları başkan yönetir. Duruşmalarda taraflara ikişer defa söz verilir. Taraflardan yalnız biri gelirse onun açıklamaları dinlenir; hiç biri gelmezse duruşma açılmaz, inceleme evrak üzerinde yapılır. Danıştay’da görülen davaların duruşmalarında savcının bulunması şarttır. Taraflar dinlendikten sonra savcı yazılı düşüncesini açıklar. Bundan sonra taraflara son olarak ne diyecekleri sorulur ve duruşmaya son verilir. Duruşmalı işlerde savcılar, keşif, bilirkişi incelemesi veya delil tespiti yapılmasını yahut işlem dosyasının getirtilmesini istedikleri takdirde, bu istekleri görevli daire veya kurul tarafından kabul edilmezse, işin esası hakkında ayrıca yazılı olarak düşünce bildirirler.”*

19. maddede ise, duruşma yapılan davalarda, duruşma yapıldıktan sonra en geç on beş gün içinde karar verileceği, ara kararı verilen hallerde, bu kararın yerine getirilmesi üzerine, bu dosyaların öncelikle inceleneceği düzenlenmiştir. İYUK’un “Kararda Bulunacak Hususlar” başlıklı 24. maddesinin “d” bendinde *“Duruşmalı davalarda duruşma yapıp yapılmadığı, yapılmış ise hazır bulunan taraflar ve vekil veya temsilcilerinin ad ve soyadları”* kararda bulunacak kayıtlar arasında sayılmıştır. Duruşmalı davalarda bu hususlara kararda yer verilmemesinin Danıştay tarafından bozma gerekçesi yapıldığı görülmektedir.¹⁹ 55. maddenin 4. fıkrasında ise *“yargılamanın yenilenmesi”* halinde duruş-

¹⁸ Danıştay 4. Daire, 24.09.1969 tarih, E.1967/2458, K.,1969/3738, Karavelioğlu, a.g.e., s. 1194.

¹⁹ Danıştay 12. Daire, 11.09.2007 tarih, E. 2007/1570,K. 2007/3749, <https://www.corpus.com.tr>, (Erişim: 17.10.2018).

ma yapılmasının, görevli daire veya mahkemenin takdirinde olduğu düzenlenmiştir.

İdari yargıda, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na ve Vergi Usul Kanunu'na atıf yapılan hallerin düzenlendiği, İYUK 31. maddede, duruşma sırasında tarafların mahkemenin sükûnunu ve inzibatını bozacak hareketlerine karşı yapılacak işlemlerde HMK'nın ilgili hükümlerinin uygulanacağı düzenlenmiştir. Duruşmanın uygulamasına ilişkin, farklı bir kanunun hükümlerinin uygulanacağını düzenlendiği başka bir hüküm bulunmamaktadır.

Bunun dışında, Anayasa'nın 141. maddesinde *"Mahkemelerde duruşmalar herkese açıktır. Duruşmaların bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına ancak genel ahlâkın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hallerde karar verilebilir"* şeklinde düzenlemeye yer verilmiştir.

Görüldüğü üzere, idari yargıda duruşmaya ilişkin düzenlemeler, yetersiz ve yoruma açıktır. İdari yargıda istisnai bir safha olarak düzenlenmiş olsa bile, duruşmaya ilişkin bu düzenlemelerin, yoruma açık olmayacak şekilde, daha ayrıntılı olması gerektiği ortadadır.

III. İDARİ YARGIDAKİ DURUŞMAYA İLİŞKİN BAZI ÖZELLİKLERİN ADİL YARGILANMA HAKKI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

A) Duruşmanın İstisnai Oluşu

İdari yargılamamızda yazılılık usulünün bir sonucu olarak, duruşmanın zorunlu olduğu bir dava türü ve buna ilişkin düzenleme bulunmamaktadır.²⁰ İdari yargıda duruşma yapılabilmesi için kanunda öngörülen şartların gerçekleşmesi gerekir.²¹ Bu nedenle idari yargıda duruşma istisna niteliğinde bir uygulamadır. İdari yargıda görülen bir davada duruşma mekanizmasına iki şekilde başvurulabilmektedir. Birincisi, taraflardan birinin talebi ve mahkemenin bu talebi kabul etmesi hali, diğeri de mahkemenin re'sen duruşma yapılmasına karar vermesi halidir. İYUK'un 17. maddesi gereğince, kanunda gösterilen

²⁰ Turgut Candan, İdari Yargılama Usulü Kanunu, Adalet Yayınevi, Ankara 2009, s. 576.

²¹ A.Şeref Gözübüyük, Yönetmelik Yargı, Turhan kitabevi, 36. Baskı, Ankara 2017, s.351.

parasal sınırın altında kalan tam yargı ve vergi davalarında ve tüm davaların temyiz ve istinaf aşamasında, taraflar duruşma istese bile takdir mahkemede olduğundan, mahkemece bu talep karşılanmaya-bilecektir.²² Uygulamada parasal sınırın altında kalan davalarda çoğu zaman tarafların duruşma talepleri reddedilmekte, ayrıca verilen bu ret kararı gerekçelendirilmemektedir.²³ Danıştay, talep halinde duruşma yapılması zorunlu olan hallerde, duruşma yapılmamış olmasını bozma nedeni olarak görse de, parasal sınırın altında kalan davalarda talebin karşılanmamış olmasını bozma konusu yapmamaktadır.²⁴

Yukarıda da belirttiğimiz üzere İYUK'un 17. maddesinin 2. fıkrasına göre, temyiz ve istinaf aşamalarında da tarafların talebi duruşma yapılması için yetmemekte, aynı zamanda mahkemenin aynı yönde kararı da aranmaktadır. Yani duruşma bu aşamada nihai olarak mahkemenin takdirine bırakılmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi istinaf ve temyiz aşamasında 6. maddedeki açık yargılanma hakkını esnek yorumlamakta ve özellikle ilk derece mahkemesinde duruşma yapılmışsa, bu aşamalarda açık duruşma yapılmamasının kimi hallerde hakkın ihlali anlamına gelmeyebileceğini değerlendirmektedir.²⁵ Anayasa Mahkemesi ise AİHM'nin değerlendirmesinin daha ötesine giderek, ilk derece mahkemesindeki yargılamada duruşma yapıldıktan sonra, temyiz ve istinaf aşamalarında yapılan duruşma taleplerinin reddinin hiçbir şekilde adil yargılanma hakkının ihlaline yol açmayacağı yönünde hüküm kurmaktadır.²⁶

²² Danıştay 3. Daire, 09.12.1999 tarih, E.1999/1443, K.1999/4364., Danıştay 3. Daire, 31.05.2011 tarih, E.2010/2830, K. 2011/2621, <https://www.corpus.com.tr>, (Erişim: 15.10.2018).

²³ Selçuk Hondu, "İdari Yargılama Usulünde "Duruşma" Yapılması ve Uygulamadaki Durum" *Danıştay Dergisi*, Ankara 1995, S. 89,s.5-6.

²⁴ Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu, 09.05.1996 tarih, E.1996/222, K.1996/261, <https://www.corpus.com.tr>, (Erişim: 15.10.2018).; Celal Karavelioğlu, İdari Yargılama Usulü Kanunu, Karavelioğlu Hukuk Yayınevi, 6. Baskı, 2006, s 1191-1192.

²⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 19.04.2007 tarih ve 63235/00 Başvuru nolu Vilho Eskelinen ve diğerleri/Finlandiya kararı, <https://hudoc.echr.coe.int>, (Erişim: 08.10.2018).

²⁶ "Özellikle ilk derece mahkemeleri önünde duruşmalı yargılama yapıp karar verildikten sonra kanun yolu incelemesinin dosya üzerinden yapılması hâlinde adil yargılanma hakkının ihlalinden söz edilemez." Anayasa Mahkemesi, 09.09.2015 tarih, 2013/1943 Başvuru numaralı karar, <http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr>, (Erişim: 16.10.2018).

Anayasa Mahkemesi'nin 11.12.2014 tarih ve 2013/2370 başvuru numaralı kararında *"Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkının temel unsurlarından biri de Anayasa'nın 141. maddesinde düzenlenen yargılamanın açık ve duruşmalı yapılması ilkesidir. Yargılamanın açıklığı ilkesinin amacı adli mekanizmanın işleyişini kamu denetimine açarak yargılama faaliyetinin saydamlığını güvence altına almak ve yargılamada keyfiliği önlemektir. Bu yönüyle, hukuk devletini gerçekleştirmenin en önemli araçlarından biridir. Özellikle ceza davalarında yargılamanın duruşmalı ve aleni yapılması silahların eşitliği ilkesinin ve savunma haklarının güvencesini oluşturur."* denilmiş; ancak bazı istisnai hallerde adil yargılama ilkelerine uyulmak şartıyla usul ekonomisi ve iş yükünün azaltılması gibi amaçlarla duruşma yapılmamasının anayasal hakların ihlali anlamına gelmeyeceği hüküm altına alınmıştır. Kanımızca, adil yargılanma açısından kararda belirtildiği üzere asıl kural, yargılamanın duruşmalı bir şekilde yapılması olmalıdır. Duruşmasız yargılama, istisnai hallerde söz konusu olmalıdır. Türk idari yargı sisteminde, bahsettiğimiz durumun tam tersi şekilde duruşmalı yargılamanın istisnai nitelikte oluşunu adil yargılanma hakkı açısından yerinde bulmamaktayız. Avrupa'da mevcut idari yargı uygulamalarına bakıldığında, Hollanda gibi idari yargıda duruşmanın asıl olduğu ülkeler olduğu gibi, İspanya gibi bazı ülkelerde, ülkemizde olduğu gibi idari yargıda duruşmanın istisnai hallerde başvuru alan bir evre olduğu görülmektedir.²⁷

B) Kararın Aleni Verilmemesi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin "Adil Yargılanma Hakkı" kenar başlıklı 6. maddesinin 1. fıkrasında *"Karar aleni olarak verilir"* şeklinde düzenlemeye yer verilmesine rağmen, Türk idari yargısında kararların açık olarak verileceğine ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Uygulamada bu durumdan kaynaklı, kararlar, duruşma yapılan hallerde dahi tarafların yokluğunda verilmekte, kişilere sonradan gerekçeli karar tebliğ edilmektedir. İYUK'un 19. maddesinde yer alan, duruşma yapılan davalarda, duruşma yapıldıktan sonra en geç on beş gün içinde karar verileceği, ara kararı verilen hallerde, bu kararın yerine getirilmesi üzerine, bu dosyaların öncelikle incele-

²⁷ Akıncı, a.g.m., s.131-132.

neceği şeklindeki düzenlemeden, böyle bir kısıtlamaya ve zorunluluğa gidilmediği anlaşılmaktadır. Kanuni düzenleme ve uygulamadaki mevcut durum, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ndeki "Karar aleni olarak verilir" ilkesi ile bağdaşmamaktadır. Kanımızca, davanın devamını gerektirecek haklı bir neden olmadığı sürece, en azından duruşmalı yapılan davalarda, kararın duruşma sonunda verilmesi yerinde olacaktır. Duruşmalarda tutanak tutulmadığından, yani tarafların beyanları zapta geçmediğinden, mahkemenin tarafların haklılığına ilişkin edindikleri izlenim, karar aşamasının uzun sürmesi durumunda -mevcut iş yoğunluğu da düşünüldüğünde- unutulup gidecektir. Bu nedenle duruşmalı davalarda duruşma sonunda karar verilmesinin ve verilen kararın açıklanmasının duruşmayı daha işlevsel hale getireceğini düşünmekteyiz. Nitekim İtalya, İspanya ve Almanya gibi birçok Avrupa ülkesinde bu şekilde, yani duruşma yapılan hallerde, duruşmanın yargılamanın sonunda yapıldığını ve mahkemece duruşma sonunda karar verildiğini görmektedir.²⁸ Bu açıdan mahkemelerin, dilekçe safhası tamamlandıktan, davaya ilişkin gerekli tüm bilgi ve belgeleri temin ettikten, yani dosya tekâmül ettikten sonra duruşma safhasına geçmeleri²⁹ ve duruşma sonunda verdikleri kararı açıklamaları adil yargılanma hakkı açısından yerinde olacaktır.

C) Duruşmanın İstenebileceği Safhaların Sınırlı Oluşu

Mevcut idari yargı sistemimizde taraflar yargılamanın her aşamasında duruşma talebinde bulunamamakta, yalnızca kanunda gösterilen safhalarda duruşma talebinde bulunulabilmektedirler. İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 17. maddesinin 3. fıkrasında duruşma talebinin dava dilekçesi ile cevap ve savunmalarda yapılabileceği düzenlenmiştir.³⁰ Yani davacı, dava dilekçesi ile cevaba cevap dilekçelerinde, davalı ise cevap ve ikinci cevap dilekçelerinde duruşma talep edebileceklerdir.³¹ Bu safhalar sonrası yapılan duruşma talepleri bu hüküm uyarınca reddedilmektedir.³² Duruşma talebine ilişkin olarak

²⁸ Akıncı, a.g.m., s.130-134.

²⁹ Turan Yıldırım, İdari Yargı, Beta Yayınevi, 2.Baskı, İstanbul 2010, s. 497.

³⁰ İYUK 17/3.md. "Duruşma talebi, dava dilekçesi ile cevap ve savunmalarda yapılabilir"

³¹ A. Şeref Gözübüyük, Turgut Tan, İdare Hukuku, Turhan kitabevi, 4.Baskı, Ankara 2010, C 2, s 1110.

³² Danıştay 3. Daire, 26.02.2010 tarih, E.2008/892, K.2010/563 . <https://www.cor->

getirilen bu sınırlama, doktrinde tartışılmaktadır. Kanunla getirilen bu sınırlamanın yerinde olmadığını, yargılamanın her safhasında duruşma istenebilmesi gerektiğini savunanlar olduğu gibi,³³ böyle bir sınırlamanın, yargılamanın çabuk bir şekilde neticelenmesi ve hakkın kötüye kullanmasının engellenmesi açısından gerekli olduğunu savunanlar da bulunmaktadır.³⁴ Biz burada kişinin talep ve dilekçe verme hakkının belirli sürelerle mutlak şekilde kısıtlanamayacağı ve buradaki sürenin düzenleyici nitelikte olduğu kanaatindeyiz. Bu nedenle 17. maddenin 3. fıkrasındaki bu hükmü kesin bir kural olarak görmekte, kişilerin bu aşamalardan sonra da makul gerekçelerle duruşma talebinde bulunabileceğini; fakat bu durumda talebin kabulünün ve duruşma yapılmasının mutlaka mahkemenin takdirinde olacağını düşünmekteyiz.

D) Duruşmanın Sayı Sınırlaması Var Mı?

Türk idari yargısında istisnai bir uygulama olarak düzenlenen duruşmanın, sayısının sınırlandırıldığına ilişkin açık bir düzenleme bulunmamaktadır.³⁵ İYUK'un 19. maddesinde yer alan "duruşma yapıldıktan sonra 15 gün içinde karar verilir" ibaresinden sonra gelen "Ara kararı verilen hallerde, bu kararın yerine getirilmesi üzerine, dosyalar öncelikle incelenir" ibaresi, uygulamada, duruşma sonrasında hâkimin 15 gün içinde yargılamayı bitirme zorunluluğunun olmadığı, bu süre içerisinde ara karar vererek yargılamaya devam edebileceği şeklinde yorumlanmakta ve bu şekilde uygulanmaktadır.³⁶ Bu düzenlemelerden idari yargıda duruşma sayısına ilişkin açık bir sayı sınırlanması olmadığı, İYUK'ta belirtilen şartlar varsa talep üzerine veya gerek görülürse re'sen yeni bir duruşma yapılmasına karar verilebileceği sonucu çıkmaktadır.³⁷ Örneğin, taraflardan birinin, kendisinin veya vekilinin mazeretleri dolayısıyla duruşmaya katılamayacağını

pus.com.tr, (Erişim: 16.10.2018).

³³ Kazım Yenice, Yüksel Esin, İdari Yargılama Usulü, Arısan Matbaacılık, 1. Baskı, Ankara 1983, s 531.

³⁴ Celal Işıklar, "İdari Yargıda Duruşma" *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, C.2,S.4,s 59.

³⁵ Akıncı, a.g.m., s.140.

³⁶ Gözübüyük, a.g.e., s.497.

³⁷ Müslüm Akıncı, İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkı, Turhan Kitabevi, Ankara 2008, s. 240.

beyan ederek yeni bir duruşma günü verilmesini talep etmeleri halinde, mahkemece mazeret geçerli görülüyorsa, bu talebin karşılanması ve yeniden duruşma günü verilmesi yerinde olacaktır.³⁸ Duruşmada tartışılmamış ve yargılamanın sonucuna etki edecek bir delilin duruşmadan sonra dosyaya girmesi durumunda, şartları varsa bir kez daha duruşma yapılabileceğini kabul etmek gerekir. Aksi bir durum duruşmayı idari yargıda bir prosedürün icrasından öteye götürmeyecektir. Yine, duruşmanın yetkili ve görevli olmayan mahkemede yapılması halinde, dosya yetkili ve görevli mahkemeye geldiğinde yeniden duruşma yapılması gerekmektedir. Buna ilişkin olarak Danıştay 8. Daire'nin 29.4.1991 tarih ve E.1990/1045 K.1991/781 sayılı kararında *"2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun değişik 17. maddesi uyarınca, İdare Mahkemelerinde açılan iptal davalarında, taraflardan birinin isteği üzerine duruşma yapılacağı kuralı yer almıştır. Taraflarca son sözlerin söyleneceği ve kanıtların sunulacağı duruşmanın yetkili ve görevli mahkemede yapılması zorunlu olduğu halde, yetkisiz mahkemede yapılan duruşmanın geçerli sayılarak, yeniden duruşma yapılmadan verilen idare mahkemesi kararında usul kurallarına uyarlık bulunmamaktadır."* denilmek suretiyle, yetkili mahkemede yeniden duruşma yapılmamasını bozma nedeni olarak değerlendirilmiştir.³⁹

E) Duruşmada Zabıt Kâtibinin ve Tutanak Tutma Zorunluluğunun Olmaması

İdari yargıda, yargılama esnasında duruşma yapılması halinde zabıt tutulması gerektiğine ilişkin bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Bu nedenle duruşmalarda tutanak tutulmamakta ve zabıt kâtabi bulunmamaktadır. Bununla birlikte "Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin İdari İşler İle Yazı İşleri Hizmetlerinin Yürütülmesi Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmeliğin" 69. maddesinde *"Tutanaklar, her dava dosyası için görüşmelere katılan başkan ve üyeler ile tarafların ad ve soyadları, incelenen dosyanın numarası, dava konusu, verilen kararların sonucu ile çoğunlukta ve azınlıkta bulunanları gösterir şekilde düzenlenir. Bu tutanaklar görüşmelere katılanlar tarafından aynı toplantıda imzalanır ve dosyasında saklanır. Duruşmalara ait tutanaklarda,*

³⁸ Hondu, a.g.m., s.13

³⁹ Karavelioğlu, a.g.e., s. 1192.

ayrıca, taraf ve vekillerinin iddia ve savunmaları ile duruşma safahatına ait kısa bir özet yazılır. Tutanaklar kâğıdın bir tarafına yazılır ve her sayfa başına sıra numarası konulur.” denilmek suretiyle, duruşmada tutulan tutanaklardan bahsedilmiştir; fakat bu düzenlemeden duruşma esnasında tutanak tutulma mecburiyetinin olduğu sonucu çıkmamaktadır.

Oysaki kayda geçmeyen bir duruşma, adil yargılanma hakkı içerisinde yer alan “açık duruşma” olarak nitelendirilemez. Tutanak tutulmayan duruşmada taraflar, duruşmadaki beyanlarını, taleplerini ispat edecek hiçbir somut veriye sahip olmayacaklardır. Ayrıca kişiler bu durumda, duruşma aşamasının nafileliğine kanaat getirecek ve beyanlarının mahkemece önemli görülmediği hissiyatını duyacaklardır.⁴⁰ Bunun sonucunda duruşmaya katılan taraflar, manevi olarak yargılamaya duydukları güvenlerini yitireceklerdir. Ayrıca duruşma esnasında tarafların davanın akıbetini etkileyecek beyanda bulunmaları mümkündür (feragat, kabul vb.). Bu hususların mutlaka tutanak altına alınması ve gerekiyorsa ilgili tarafların imzalarının alınması gerekmektedir.⁴¹

Bu nedenlerle duruşmada tutanak tutup tutmama keyfiyeti mahkemenin takdirine bırakılmamalı, duruşma yapılması halinde mutlaka tutanak tutulmalıdır. Bunun sonucu olarak zabıt kâatibi bulundurulması da zorunlu hale getirilmeli ve tutulacak tutanaklar kanunda gösterilecek usul ve şekle göre tutulmalıdır. Ayrıca duruşma zaptının bir örneğinin duruşma sonunda taraflara verilmesi de yerinde olacaktır.

F) Duruşmada Tanık Dinleme Usulünün Olmıyışı

İdari yargı mevzuatımızda tanık deliline ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Kimi özel kanunlarda⁴² idari yargıda bazı

⁴⁰ Akıncı, İdari Yargıda Duruşma, s.141.

⁴¹ Hondu, a.g.m., s. 11.

⁴² 213 sayılı Vergi Usul Kanunu’nun mükerrer 378. maddesinde “Danıştay ve Vergi Mahkemelerinde yapılacak duruşmalarda, iddia ve savunmanın gerekli kıldığı hallerde, mahkeme vergi davasına konu olan tarhiyatın dayanağı incelemeyi yapmış bulunan inceleme elemanları ile mükellefin duruşmada hazır bulundduğu mali müşaviri veya muhasebecisini de dinler.” şeklinde düzenlemeye yer verilmiştir. Yine 659 sayılı “Genel Bütçe Kapsamındaki Kamu İdareleri ve Özel Bütçeli İdarelerde Hukuk Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Kanun Hükmünde Kararnamenin 6. maddesinin 4. fıkrasında “İdari davalarda; gerekli görülmesi halinde, idarede görevli bir personel, uzmanlığından faydalanılmak üzere idare

kişilerin dinlenebileceği öngörülmüşse de, öğretide bu kişilerin tanık olarak değerlendirilemeyeceği kabul edilmektedir.⁴³ Yargılama makamları idari yargı mevzuatında bu şekilde tanığa ilişkin düzenleme olmamasını ve özellikle İYUK'un hangi hallerde Hukuk Muhakemeleri Kanunu hükümlerinin uygulanacağını gösterildiği 31. maddesinde tanık delilinin sayılmamış olmasını, nedense bu delile idari yargıda dayanılamayacağı şeklinde yorumlamaktadırlar.⁴⁴ Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 187. vd maddelerinde delillere ilişkin geniş bir düzenlemeye yer verilmişken,⁴⁵ İYUK'ta delillere ilişkin genel bir düzenleme bulunmamaktadır.⁴⁶ İdari yargı mevzuatında böyle bir düzenleme olmamasını re'sen araştırma ilkesi gereğince geniş yorumlayarak, yargı yerlerine tanınan bir serbestlik olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.⁴⁷ İYUK'ta da HMK'daki gibi başvurulacak deliller tek tek sayılmış olsaydı, sayılan deliller dışında kalan delillere başvurulamayacağı şeklinde bir yorum anlaşılabilirdi; fakat böyle bir tasnif yapılmamasına rağmen, davayı aydınlatmada önemli rol oynayacağını düşündüğümüz tanık deliline başvurulmamasını, adil yargılanma hakkı açısından yerinde görmemekteyiz. Bu nedenlerle mevzuatta hüküm bulunmadığı gerekçesiyle tanık deliline idari yargıda yer verilmesi gerektiği yönündeki uygulamadan yargı kararları ile dönülmesi yerinde olacaktır.⁴⁸ Aksi bir durum, yargılamanın taraflarının, yargı-

vekilli veya temsilcisi ile birlikte duruşmalara iştirak ettirilebilir." şeklinde bir düzenleme bulunmaktadır.

⁴³ Gürsel, a.g.m., s. 7.; Gamze Gümüşkaya "Türk Vergi Yargılaması Hukuku'nda Duruşma" *İÜHFM*, Aralık 2011, C. 66, S. 2, s. 39.

⁴⁴ "...Anılan Yasa hükümleri ve yerleşmiş idari yargılama usulü ilkelerine göre; yazılı yargılama yapmak zorunda olan idari yargı yerlerinin kendiliğinden yapacakları her çeşit inceleme için, lüzum gördükleri ve taraflar veya ilgili yerlerden isteyebilecekleri evrak ve bilgiler kapsamında, tanık veya şahit dinlenmesi ya da ifade alınması şeklinde bir yöntem bulunmamaktadır. Ayrıca, Hukuk Usulü Muhakemeleri Yasası'na atıfta bulunulan konular arasında da bu yönde bir kural mevcut değildir..." Danıştay 8.Daire, 25.02.2004 tarih, E.2003/3369, K. 2004/917, (<https://www.corpus.com.tr>) Erişim: 17.10.2018.

⁴⁵ Baki Kuru; Ramazan Arslan; Ejder Yılmaz, *Medeni Usul Hukuku*, Yetkin, 24. Baskı, Ankara 2013 s.351 vd.

⁴⁶ Ramazan Çağlayan, "İdari Yargılama Usulünde Tanık Delilinin Yeri" *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Konya 2003, 11.3-4 (Cumhuriyetimize 80. Yıl Armağanı)

⁴⁷ Kaplan, a.g.m. s.7.; Gözübüyük, a.g.e, s.468; Gürsel Kaplan, *İdari Yargılama Hukuku*, Ekin Yayınevi, Güncelleştirilmiş 2. Baskı, Bursa Ağustos 2017, s. 447-448.

⁴⁸ Çağlayan, a.g.m., s. 206.; Kaplan, *İdari Yargılama Hukuku*, s. 448.; Melikşah Yasin, *İdari Yargılama Usulünde İspat*, XII Levha yayınları, İstanbul Ağustos 2015, s. 42.

lamayı aydınlatacak önemli bir delilden mahrum kalması sonucunu doğurur ki, bu durum adil yargılanma hakkı ve hak arama özgürlüğü ile bağdaşmayacaktır.⁴⁹

SONUÇ

Çoğu zaman idare tarafından menfaatleri veya hakları ihlal edilen kişilerin haklarını aradığı mercii olan idari yargı mahkemelerinde, duruşma yapılmayan hallerde, idare tarafından mağdur edilen bu kişilerin kendilerini ifade etmelerine, hâkimlerin de bu kişilerin beyanıyla karşılaşmalarına fırsat veren tek imkân, dava dilekçesi ile cevaba cevap dilekçeleridir. Davanın eksiksiz biçimde aydınlatılabilmesi için, davacı taraf bu dilekçelerde, dava konusu olayı eksiksiz özetlemek ve hukuki zeminini de oluşturmak suretiyle, hâkimin kafasında soru işareti bırakmayacak şekilde haklılığını anlatmak zorundadır. Şüphesiz ki vekil ile temsil edilmeyen ve hukuk eğitimi görmemiş bir kişinin yargılamanın etkin bir şekilde gerçekleşmesini sağlayacak bir dilekçe yazması zor olacaktır. Hâkim tarafından dilekçeler yeterli görülmediği takdirde, re'sen duruşma verilmesi imkânı elbette ki vardır; fakat mevcut iş yoğunluğu ve bu durumun yasal bir zorunluluk olmadığı düşünüldüğünde, bu hususun gözden kaçması ve eksik veya hatalı kanaatle hüküm kurulması ihtimali yüksektir. Bu nedenlerle, sadece idari yargılama sisteminde değil, herhangi bir yargılama sisteminde duruşma evresinin istisnai olmaması gerektiğini, tam tersi duruşmasız yargılamanın istisnai olması gerektiğini düşünmekteyiz. Hondu'nun da belirttiği gibi *"İdari davalarda duruşma yapılması gerçeğe yaklaşma, mahkeme ile taraflar arasında diyalog, tarafların davanın çözümüne katkıları, mahkemede vicdani kanaat oluşması bakımından son derece faydalıdır. Bu nedenle idari davalarda duruşma yapılması davanın çözümünü geciktiren faydasız bir faaliyet değildir"*.⁵⁰ Her dava için duruşmanın zorunlu olmasının beklenemeyeceğini düşünmekle birlikte, adil yargılanma hakkı göz önünde bulundurulduğunda, tarafların duruşma isteme hakkının engellenmemesi ve tarafların duruşma talep etmeleri halinde haklı bir gerekçe olmadığı sürece bu talebin karşılanması yerinde olacaktır.

⁴⁹ Kaplan, İdari Yargılama Hukuku, s 448.; Artuk Ardıçoğlu, "İdari Yargıda Tanık", *Yaklaşım Dergisi*, Ankara Kasım 2010, Y:18, S:215, s. 301.

⁵⁰ Hondu, a.g.m., s. 16.

Genel kanaatimiz, çalışmamızda bahsettiğimiz eksiklerin yeni bir yasal düzenlemeyle çözülmesi gerektiği yönünde olmakla beraber, bazı eksikliklerin mevzuat değişikliğinden önce aşağıda belirttiğimiz şekilde, mahkemelerin takdiri, duruşmaya ilişkin usul kurallarının daha yumuşak yorumlanması ve uygulama birliği ile kısa vadede çözülebileceğini düşünmekteyiz.

- * Türk idari yargısında yazılılık ilkesinin geçerli olmasının bir sonucu olarak, duruşma yargılamanın doğal bir parçası olmadığından, bu duruma vakıf olması beklenemeyen taraflara, yargılamanın başında bu hakka sahip oldukları ve bu hakkı ne şekilde kullanabileceklerinin kendilerine yazılı olarak bildirilmesi yerinde olacaktır.
- * Bugün için duruşmada tutanak tutulması önünde herhangi bir yasal engel bulunmamaktadır. Bu nedenlerle her dosyada tutanak tutulması, bu tutanak tutulurken de Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin İdari İşler İle Yazı İşleri Hizmetlerinin Yürütülmesi Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmeliğin” 69. maddesinde belirtilen usule uygun şekilde hareket edilmesi ve tutanağın bir örneğinin de taraflara verilmesi şeklindeki sistemli bir uygulamaya geçilmesi sağlanmalıdır.
- * Duruşmalarda tutanak tutulmadığından ve bunun sonucunda tarafların beyanları kayıt altına alınmadığından, mahkemenin tarafların haklılığına ilişkin edindikleri izlenim karar aşamasının uzun sürmesi durumunda –mevcut iş yoğunluğu da düşünüldüğünde– unutulup gidecektir. Bu nedenle duruşmalı yargılama yapılan davalarda, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin “Adil Yargılanma Hakkı” kenar başlıklı 6. maddesinin 1. fıkrasında yer alan “Karar aleni olarak verilir” hükmüne uygun olarak duruşma sonunda, verilen kararın açıklanması şeklindeki uygulamanın yerleşmesi yerinde olacaktır.
- * Yukarıda izah ettiğimiz üzere, idari yargılamamızda tanık deliline ilişkin özel bir düzenleme olmamakla birlikte, bu delile başvurulamayacağı şeklinde yorumlanabilecek bir düzenleme de bulunmamaktadır. Bu nedenle özellikle idari yargı mercilerince bu delile başvurulabileceğinin kabul edilmesi ve böylece yargılamanın aydınlanmasına büyük fayda sağlayacağını düşündüğümüz bu delilin idari yargıda kullanılmaya başlanması gerekmektedir.

Şüphesiz ki yukarıda yerinde olacağını söylediğimiz uygulamalar, gereğinden fazla iş yükü altında ezilen yargı makamlarınca, işlerinin daha da artması ve zaman kaybı olarak değerlendirilecek ve bu nedenle eleştirilecektir. Yargılamanın uzamadan bir an önce bitmesi tabi ki ideal olanıdır; ama yargı makamlarının tek amacı bu olmamalıdır. Kaldı ki bugüne kadar yargılamanın uzamasına çözüm olması amacıyla tarafların hak arama hürriyetine ilişkin getirilen kısıtlamalar, sorunun asıl sebebi olmadıklarından yargılamanın hızlanmasına bir katkı sağlamamıştır. Ayrıca tarafların kendilerini tam anlamıyla ifade edemediklerini düşündükleri veya beyanlarına itibar edilmediği hissiyatını duydukları yargılama, hızlı neticelense bile adil bir yargılanma olarak değerlendirilemeyecektir. Bu nedenle özellikle yargı yerleri mevzuat hükümlerini yorumlarken, sadece yargılamanın daha hızlı ve daha az usul işlemiyle bitirilmesi amacıyla hareket etmemeli, ayrıca kişilerin adil yargılanma hakkı ve hak arama özgürlüklerini de göz önünde bulundurmalarıdır.

Kaynakça

- Akıncı Müslüm, İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkı, Turhan Kitabevi, Ankara 2008.
- Akıncı Müslüm, "İdari Yargıda Duruşma" *Terazi Hukuk Dergisi*, Ankara Eylül 2010, S.49, s. 127-143.
- Ardıçoğlu Artuk, "İdari Yargıda Tanık", *Yaklaşım Dergisi*, Ankara Kasım 2010, Y.18, S.215. s.297-303.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 6. madde Rehberi, Adil Yargılanma Hakkı(Medeni Hukuk Yönü), www.echr.coe.int
- Candan Turgut, "İdari Yargılama Usulü Kanunu", Adalet Yayınevi, Ankara 2009.
- Çağlayan Ramazan, İdari Yargılama Usulünde Tanık Delilinin Yeri, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Konya 2003,11.3-4 (Cumhuriyetimize 80. Yıl Armağanı), s. 195-206.
- Gözübüyük A. Şeref, Yönetmelik Yargı, Turhan kitabevi, 36. Baskı, Ankara 2017.
- Gözübüyük A. Şeref; Gölcüklü Feyyaz, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulanması, Turhan Kitabevi, 11. Baskı, Ankara 2016.
- Gözübüyük A. Şeref; Tan Turgut, İdare Hukuku Turhan Yayınevi, 4.Baskı, Ankara 2010.
- Gümüşkaya Gamze "Türk Vergi Yargılaması Hukuku'nda Duruşma" *İÜHFM*, İstanbul Aralık 2011, C. 66, S. 2, ,s. 15-47.
- Hirsch Ernst E., Pratik Hukukta Metod, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 3.Baskı, Ankara 1978.

- Hondu Selçuk, "İdari Yargılama Usulünde "Duruşma" Yapılması ve Uygulamadaki Durum" *Danıştay Dergisi*, Ankara 1995,S 89, s 2-16.
- Işıklar Celal "İdari Yargıda Duruşma" *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, C.2,S.4,s45-100.
- Kaplan Gürsel, "İdari Yargılama Hukukunda Sözlülük Usulü ve Tanık Dinlenebilmesi Hakkında Kısa Bir Değerlendirme" *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, İstanbul 2014, S.13.1, s 33-46.
- Kaplan Gürsel, İdari Yargılama Hukuku, Ekin yayınevi, Güncelleştirilmiş 2. Baskı, Bursa Ağustos 2017.
- Karavelioğlu Celal, İdari Yargılama Usulü Kanunu, Karavelioğlu Hukuk Yayınevi, 6. Baskı,2006.
- Kuru Baki, Arslan Ramazan; Yılmaz Ejder, Medeni Usul Hukuku, Yetkin, 24. Baskı, Ankara 2013.
- Mill John Stuart, Hürriyet, MEB yayınları, Ankara 1988.
- Mole Nuala; Harby Catharina, "Adil Yargılanma Hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesi'nin Uygulanmasına ilişkin Kılavuz" Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2005.
- Onar Sıddık Sami, İdare Hukukunun Umumi Esasları, İsmail Akgün Matbaası, 3.Baskı, İstanbul 1966.
- Yasin Melikşah, İdari Yargılama Usulünde İspat, XII Levha yayınları, İstanbul Ağustos 2015.
- Yenice Kazım, Esin Yüksel, İdari Yargılama Usulü, Arısan Matbaacılık,1. Baskı, Ankara 1983.
- Yıldırım Turan, İdari Yargı, Beta Yayınevi, 2.Baskı, İstanbul 2010.
- <https://www.corpus.com.tr>
- <https://hudoc.echr.coe.int>
- <http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr>

